

2-րդ յաւելում «Մուրհի»

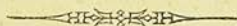
Բ Ր Ե Տ Հ Ա Ր Տ

ԻՆՆԸՍՈՒՆ ԵՒ ՈՒԹԸ ՏՄՐԻ

Ա Ռ Ա Ջ

(Պ Ա Տ Մ Ո Ւ Ա Վ Բ)

Թարգմ. ՍՏ. ԼԻՍԻՑԵԱՆ

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

Տպարան Վրաց Հրատ. Ընկերութեան || Типографія Грузинск. Изд. Т—ва

1902

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 21 ноября 1902 года.

Ա Ռ Ա Զ Ա Բ Ա Ն

Ատլանտեան օվկիանոսի այն կողմը զարգացել է մի ինքնօրինակ կեանք, որ իր հիմնական գծերով տարբերում է եւրոպական կեանքից: Այնտեղ նոր հայրենիք գտան Հին Աշխարհի ամեն տեսակ դժգոհ տարրեր՝ և՛ նրանք, որոնք տանը չէին կարող հաշտուել իրանց նիւթական վիճակի հետ ու որոնում էին ընդարձակ հողեր և հարստութիւններ, և՛ նրանք, որոնց խեղդում էին քաղաքական և հասարակական պայմանները, և՛ նրանք, որոնց հալածում էին կրօնական հայեացքների համար,—բոլորն էլ ուժեղ, անընկճելի կամքի տէր մարդիկ: Կուսական հողի վրայ, ազատ ամեն աւանդական կապերից, նրանք ուզածի պէս, իրենց հետևելով, կաղմակերպեցին իրանց ընտանեկան և հասարակական կեանքը և առաջացրին այն անհատական, ձեռնարկու, ինքնազուխ բնաւորութիւնները, որոնք յափշտակում էին եւրոպացու երեւակայութիւնը Մայն Ռիդի և Յենրիօր Կուպերի գրուածքների մէջ: Բայց այս արկածագիր վիպասանների հերոսները մի մի չափազանցութիւն են թէեւ հէնց այդ իսկ չափազանցութեան մէջ գրաւիչ: Միայն մի քանի ամիս սրանից առաջ վախճանուած ամերիկացի հեղինակ Բրետ Հարտն էր (ծն. 1839) առաջինը, որը մեծ և փոքր վէպերի ու մանրանկարների մէջ պատկերացրեց նոր Աշխարհի (Միացեալ Նահանգների) բնաւորութիւնները այնպէս, ինչպէս որ նրանք կան,

ստեղծագործական խորին ճշտութեամբ մտադրել է, նա էլ մեծ նշանակութիւն է տալիս իր գրողածքների մէջ արկածներին և պատահականութեանը, բայց ճշմարտութիւնը նրա համար ամենից վեր է: Պարզ է, թէ ինչու նրա մօտ գտնուում ենք ոչ միայն Հիւսիսային Ամերիկայի, մանաւանդ Կալիֆօրնիայի, անօրինակ բնութեան շքեղ նկարագրութիւններ, այլ և ամբողջացրած բնաւորութիւններ և նուրբ հոգեբանական վերլուծութիւններ: Իբրև ամերիկացի, նա չէր կարող կանգ չ'առնել և այն մեծ անձնաւորութեան վրայ, որը ամբողջովին, իր բոլոր առաւելութիւններով, մարմնացնում էր ամերիկական բնաւորութեան լաւագոյն կողմերը և որի մէջ անհատականութիւնը զարգացած էր աւելի, քան թէ որեւէ մէկ ուրիշի մէջ: Այդ խոփու դէմքը Վաշինգտօնն է՝ Միացեալ Նահանգների ստեղծողը: Իրեւտ Հարտը իր ունեցած անհուն ակնածանքը դէպի այդ անձնաւորութիւնը ցոյց է տալիս նոյնպէս և Վիննեպուն և ուրիշ տարի առաջ՝ վէպիկի մէջ:

Ալեգանեան լեռների և Ատլանտեան օվկիանոսի մէջտեղ, խոր գետերով կտրտուած, պտղաւէտ երկրում, արդէն XVI դարի վերջերքից, անգլիացիք հիմնել էին մի շարք գաղութներ, թուով տասներեք, որոնցից ամեն մէկը բաժանւում էր կոմսութիւնների, իսկ կոմսութիւնները համայնքների: Ամեն մի համայնք անկախ էր կառավարւում և ընդարձակ տեղական ազատութիւն էր վայելում: Բարձրագոյն իշխանութիւնը պատկանում էր կոմսութեան պատկաժաւորներին, որոնք կառավարում էին երկիրը կայսերական նահանգապետի հսկողութեան ներքոյ: Գաղութների նիւթական փոխակը սկսեց արագ բարձրանալ մանաւանդ XVIII դարում: Միաժամանակ ծաղկեցին գիտութիւններն ու իրաւագիտութիւնը, բաղման դպրոցներն, և սկզբնական ուսումը դառաւ գրեթէ պարտադիր: Առաջադիմութեանը խանգարում էին սակայն մի քանի հանգամանքներ, օրինակ, կանայք չառ սակաւաթիւ էին և մի քանի դաղթականներ 75 դոլլար կամ 150 ֆունտ ծխախոտ էին ուղարկում Եւրոպա այնտեղից՝ մաքուր և անարատ կին ընելու համար: Միւս կողմից, Անգլիան, իր արդիւնագործութիւնը ապահովեցնելու համար, արգելում էր ամերիկացիներին գործարաններ հիմնել, ճեթէ միայն համարձակուեն մի գուլպա կամ մի պայտ չինել, ցոյց կը տամ եւ նրանց մեր զօրութեան ամբողջ ոյժը, ստում էր անգլիական նախարարապետներից մէկը: Գաղութները տալիս էին մայր-երկրին, Անգլիային, 3 միլիոն օժանդակու-

թիւն, որը սակայն վաւերացւում էր ամերիկացիների յօժարակամ վճռով: Երբ նախարար Ըօլպօլին առաջարկեցին նոր հարկեր մտցնել գաղութներում, նա պատասխանեց, «Այդ հոգսը թողնում եմ իմ հետնորդներին: Նրան, ով աւելի քիչ կը սիրի իր հայրենիքը»:

Եօթնամիայ պատերազմի ժամանակ ամերիկացիք օգնում էին Անգլիային և այդ նպատակով, զօրք ու դրամ ուղարկելու համար, աւելի սերտ միութիւն հաստատեցին իրար մէջ, բայց երբ 1763 թուին անգլիական վերին և ստորին պալատները, գրեթէ միաձայն, առանց գաղութների համաձայնութիւնը հարցնելու, որոշեցին մտցնել Ամերիկայում արքունի դրօշմուած թուղթ, ամերիկացիք բողոքեցին դրա դէմ ոչ միայն գրչով, այլ և գործով: Նրանք գրաւեցին այն նաւերը, որոնք բերել էին դրօշմուած թուղթը, այրեցին բոլոր հակերը և խօսք կապեցին իրար հետ չը դորձածելու անգլիական ապրանքները, մինչև որ օրէնքը չը վերացուի: Երբ 1766 թ. օրէնքը վերացուեց, ամերիկացիք յնձուրեանք չափ չը կար: Բայց մէկ տարի անցած անգլիական պարլամենտը ինքնագլուխ նոր տուրքեր նշանակեց թղթի, ապակու, ներկի, պղնձի և թէյի վրայ: Ծշմարիտ է, չուտով այդ հարկերը ոճնացրին, բայց թէյի հարկից, բայց ամերիկացիներին այս դիմումը չը գոհացրեց, նրանք հրաժարուեցին թէյ գործածելուց: «Մենք ընդդիմադրում ենք ոչ թէ նրա համար, — ասում էր Վաշինգտօնը, — որպէս զի չը վճարենք աւելորդ 6 սու մէկ ֆունտ թէյի վրայ, այլ մեր ազատութեան սկզբունքի համար»:

Բայց դեռ ոչ ոք չէր մտածում անջատուել մայր-երկրից, աշխատում էին խռովութիւնը վերջացնել համաձայնութեամբ: Սակայն ընդդիմադրութիւնը սաստկանում էր, ամերիկացիք բացարձակ կերպով ատելութիւն էին ցոյց տալիս դէպի անգլիական ղինուորները, «դէպի այդ սրիկաներն և ծովի խեցգետինները»:

1773 թ. Բօստօն քաղաքի նաւահանգիստը մտաւ մի ահագին նաւ թէյով. բնակիչները ծպտուած մտնում են յանկարծ նաւը ու ամբողջ բեռը չարտում ծովը: Անգլիան իշխանապետ է նշանակում Մասաչուսետի նահանգապետին: Ամերիկացիք առաջարկում են թէյի ամբողջ արժէքը, առաջարկը մերժուած է, պահանջւում է անպայման հնազանդութիւն: Ֆիլադելֆիայում հաւաքուած վեհաժողովը այն ժամանակ, դեռ ևս Անգլիայից չը խզուած, հրատարակում է մի հրովարտակ մարդկային իրաւունքների մասին և յայտարարում բոլոր մարդկանց հաւասարու-

թիւնը: 1776 թ. Անգլիայի Գէորգ թագաւորը ուղարկում է Բօստօնի վրայ զօրք. ամերիկացի կամաւորները, Վաշինգտօնի հրամանատարութեամբ, ջարդում են այդ զօրքը: Այսպէս սկըսւում է պատերազմը:

Բոլոր գաղութները յարուեցին Ֆիլադելֆիայի հրովարտակին: Վեհաժողովը նորից գումարուեց և 1776 թ. յայտարարեց անկախութիւն և տասերեք գաղութների միութիւնը. ամեն մի գաղութ պահպանում էր ներքին քաղաքական և կրօնական ազատութիւն: Վաշինգտօնը ստացաւ իշխանապետական լիազօրութիւն:

Զօրջ Վաշինգտօնը (1782—1799) ծնունդ էր Վիրգինիա նահանգում և ունենալով ընդարձակ կալուածներ՝ պարսպում էր գիւղատնտեսութեամբ: Նա մասնակցել էր արդէն ևօթնամեայ պատերազմին և արտակարգ գինուորական ընդունակութիւններ ցոյց տուելով Վերադառնալով գիւղը, նա ընտրուել էր նախ Վիրգինիան պարլամենտի անդամ և աչքի ընկել իր հետատես խնդրով և հաստատ բնակւորութեամբ: Երբ սկսուեցին անքաւականութիւններ գաղութների և մայր-երկրի մէջ, նա առաջինն էր, որ իր ձայնն էր բարձրացրել գաղութների իրաւունքները պաշտպանելու համար: Այժմ, իբրեւ զօրքի ընդհանուր հրամանատար, նա պէտք է գէնք գտնէր, պատերազմական միջոց, պաշարեղէն մի անկարգ, անկանոն զօրքի համար, որ բաղկացած էր 14 հազար զէսից-դէսից եկած մարդկանցից: Մեծ դժուարութեամբ նա կարգապահութիւն մտցրեց այս ամբողջի մէջ, բայց լաւ էր հասկանում, որ այսպիսի ոյժերով կարող է միայն պաշտպանուել, դիտել և միայն յանկարծակի յարձակուել թշնամու վրայ: Ոչ մէկ անգամ նա չը յաղթեց հակառակորդին բաց դաշտում, սակայն իր պաշտպանողական և դիտողական սիստեմով այն տեղը հասցրեց նրան ութ տարուայ ընթացքում, որ նա չէր համարձակուում այլ եւս որեւէ մեծ արշաւանք ձեռնարկելու: Քանիցս անգամ նա պարտուել է, և կրկին զօրք հաւաքել ու կանգնել թշնամու դէմ: Երբեմն նրա գնդի մէջ մնացել է միայն 2000 հոգի՝ այն էլ ցրտին, սովին, պատերազմական միջոցի պակասութեամբ և նիւարկայ. սկսուել են խռովութիւններ, գլուխ են բարձրացրել ըմբոստներ, բազմացել են փախստականներ: Բայց նա չէր ընկճւում և բնակւորութեան ոյժով և անձնագոհութեամբ առաջ էր մղում կռիւը: 1778 թ. ամերիկացիք կարողացան ոգեւորել Ֆրանսիացիք և նրանց կառավարութեանը ու նրանցից օգնութիւն ստանալ:

Այս դաշնակցութեանը շուտով միացաւ և Սպանիան։ Վերջապէս 1783 թ. Վերսալում (Պարիզի մօտ) հաշտութիւն կապուեց։ Մնգիւն ճանաչեց Միացեալ Նահանգների անկախութիւնը։ Բայց պատերազմի վերջին տարին վեհաժողովից անբաւական եզրոյնների թիւը այնչափ էր շատացել ամերիկական զօրքի մէջ, որ քիչ էր մնում փոխուէր բացարձակ ապստամբութեան, որովհետեւ վեհաժողովը չէր մտածում զինուորների ապագայի մասին։ Վաշինգտօնին նոյն-իսկ առաջարկողներ եղան՝ այդ դժգոհութիւնից օգտուելու և զօրքի գլուխ կանգնելով՝ միապետութիւն հիմնել։ Նա մերժեց այս անարդ առաջարկը։ Եւ երբ 1783 թ. անգլիական զօրքերը բոլորովին հեռացան Նիւ-Եօրքից, նա ցրուեց զօրքը, վեհաժողովի ներկայութեամբ հրաժարուեց իր լիազօրութիւնից և վերադարձաւ իբրեւ սոսկ^ա կալուածատէր իր Մօունտ-Վերնօնը։ «Թաթախման գիշերը—գրում էր նա այստեղից իր մէկ բարեկամին,—այս տան դուռը մտաւ մի մարդ, որը ինքը տարով ծերացել է։ Եւ սկսում եմ զգալ ինձ գոհ և ազատ ամեն հասարակական հոգսերից։ Յոյս ունեւմ օրերիս մնացորդը անցկացնելու, ազնիւ մարդկանց հետ բարեկամական յարաբերութիւններ պահպանելով և ժամանակս տնային հոգսերին նուիրելով։ Երկրագործի կեանքը ամենաքաղցրն է։ առանց ոչ ոքի նախանձիւու գոհ եմ ամենքից։ Այս հոգեկան վիճակի մէջ ես խաղաղ կիջնեմ կեանքի դետով, մինչեւ որ պառկեմ նախահայրերիս կողքին»։ Սակայն Վաշինգտօնին չաջողեց երկար վայելելու այս հանգստութիւնը, նա պիտի այս հանգստութիւնը զոհէր, որպէս զի «առաջինը լինի խաղաղութեան մէջ, որպէս առաջինն էր եղել պատերազմի մէջ»։

Հասկանալով որ հայրենիքը պէտք ունի մի ամուր կազմակերպութեան և կենդրոնացած վարչութեան՝ նա հակուեց «միութենականների» կուսակցութեան կողմը և, ընտրուելով ընդհանրական ժողովի պատգամաւոր, նպաստեց այն դաշնադրութեան խմբագրուելուն, որը մինչեւ օրս գործադրում է։ Նա ընտրուեց նահանգների առաջին նախագահ և այս պաշտօնի մէջ յետոյ կրկին վերընտրուեց, իսկ երրորդ անգամ ընտրուելուց նա հրաժարուեց և ազգին ուղղեց մի հրաշալի դիմում, որի մէջ աւելի պայծառ փայլում է նրա օրինակելի քաղաքացի լինելը։ Նա մեռաւ 1799 թ.։ Երջանիկ իր ամուսնութեան մէջ, բայց անզաւակ լինելով, նա մեծ գումարներ թողեց յօգուտ դպրոցների և ազատութիւն տուեց իր ստրուկ նեգրերին։ Թաղուած է Մօունտ-Վերնօնում։

Բրեւտ Հարտի ներկայ վէպիկի նիւթը առնուած է այսնշա-
նաւոր ժամանակի այն միջոցից, երբ նոր էին սկսւում բանակ-
ցութիւններ Սպանիայի հետ՝ Անգլիայի դէմ յարձակողական
դաշն կապելու համար:

ՍՏ. Լ.

ԻՆՆԸՍՈՒՆ ԵՒ ՈՒԹԸ ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ

I

Ժամանակը՝ 1779 թուի ապրիլը, տեղը՝ Մօրիստաունը
Նիւ-Ջերսեյում *):

Շատ դուրս էր Հիւսիս-արեւելեան քամին ամբողջ օրը
փչում էր, պինդ դանդուածք դարձնելով ջրալի ցեխը Բասկին-
րիջի ճանապարհին: Հեծելազօրի պայտերի հետքերը, պաշարա-
կիր սայլերի ակօսները և թնդանօթների անիւների խոր շաւիղ-
ները ստուգելով ճշգրիտ ժամանակագրութիւն էին ներկայացնում
այն ամենի, ինչ որ անցել, դարձել էր այս ճանապարհով մինչեւ
երեկոյ: Սառցէ լուլաները կախ էին ընկել չափարների վրայից,
իսկ արծաթափայլ եղեամբ ծածկում էր հին թիկնների կեղեւն
ու մերկացած քարերը, կարծես բնութիւնը իր զգեստները մաշած
լինէր կոների ու ծնկների վրայ, երկար ժամանակ սպասելով
ուշացած գարնան: Առաւօտեան ջերմութիւնից փափկած սակա-
ւաթիւ տերեւները նորից կոշտացել էին ու ողբալի ձայնով
ճոճոտում էին քամու բռնկումների ժամանակ, ամառուայ մօտե-
նալու վերջին յոյսը ոչնչացնելով:

Տեղ-տեղ, ճանապարհի ափերին, երեւում էին քանդուած
չափարներ ու շրջապատեր, իսկ աւելի հեռու ձգւում էին ձիւ-
նապատ դաշտեր, որոնց վրայ հիր ու դան էին եղած սայլերի
բնկորներ, շորերի, ձիասարքերի և այլ այսպիսի մնացորդներ,
իբրեւ պարզ ապացոյց, որ այստեղ նորերս բանակ է եղել ու
անցել է մարդկային մեծ ամբոխ: Այս ու այնտեղ դեռ

*) Նիւ-Ջերսէ նահանգը գտնւում է Նեյաւար և Հուձօն գետերի մէջ-
տեղ, Հիւսիսային Մանրիկայի արեւելեան ափին. 1664-ից պատկանում էր
անգլիացիներին, բայց 1776 թուին մոտ 13 դաղութների միութեան մէջ:

պահպանուել էին կապիտալ շինած հիւղեր և արագ կառուցած, չը վերջացրած բերդաթմբեր: Կիսով չափ խանդարուած խրամաւի յատակով փորտող առողջ ազուէսը կամ հողաթմբի յետեւում թոյլ կեցող զայլը նշան էին աւերմունքի ու մարդկային կեանքի բացակայութեան:

Մայր մոնող արեւի դժգոյն ճառագայթները փոքր առ փոքր անհետանում էին երեկայեան երկնքի վրայից: Օրանեան լեռների հեռաւոր զապաթները պատւում էին խաւարով: մինչեւ անգամ Վասնճնդի ամենամօտիկ լանջերը, որոնք ծածկուած էին նոճիների երկար շարքերով, մի սեւ զանգուած էին ներկայացնում: Գիշերը հասնելուն՝ անխախտ խաղաղութիւն տրեւց: չէր լսում աերեւների սօսափունք, սառած ասեղները չէին թափուում մերկացած ճիւղերից ու դարաւոր ծառերը պահպանում էին մեռելային լուսթիւն: Գետնի վրայ և օդի մէջ այնպէս խաղաղ էր, որ ջամաքային զօրագնդի մերձաւոր պահապանները կարող էին լսել այն պայտերի վնդոցը, որոնք խուշ ձայնով փչրաւում էին քարակ և սղոտը սառույցը մեծ ճանապարհը խզմզող ակօսների վրայ:

Այս անախորժ հանգամանքը կամ դուչէ ճանապարհի դժուարութիւնը զայրացնում էին ձիաւորին, որին դեռ ծածկում էր չըջապատող մթութիւնը: Նրա երեւալուց շատ առաջ, արդէն լսելի էր նրա ձայնը՝ որ տնիծում էր ճանապարհը, ձիուն, մերձաւորներին և ամբողջ երկիրը: «Կամայ, սառաւնի զաւակ: Մի սայթաքիր իժի ծնունդ: Անիծուի ճանապարհը, տնիծուի այստեղի ժողովուրդը: Աւազակներ, չեն կարող ճանապարհը նորոգել»:

Յանկարծ ձիաւորի կերպարանքն ու նրա ձին պարզորոշ նկատուեցին լեռան կատարի վրայ ու նոյնպէս անապասելի կերպով անհետացան: Պայտերի վնդոցը մարեց:

Անծանօթը ծռուեց դէպի ամայի ճեմելիքը, որ ծածկուած էր կուսական ձիւնով: Ժանապարհի մէկ ակօով ձգուող չըջապատը աւելի լաւ էր պահպանուել, քան թէ՛ դաշտերի չափարները: Անցնելով ճեմելիքի կէսից աւելին, ձիաւորը վայր թռաւ ձիուց և կապեց ծառից: Յետոյ կամացուկ, զգուշութեամբ հասաւ մինչեւ ճեմելիքի ծայրը, որտեղ մի փոքրիկ սգարակի տանիքի պատուհանում ճրագ էր երեւում: Յանկարծ այն ճրագը հանգաւ: Անծանօթը կանգ առաւ անհամբերութեամբ և բոպէական տատանումից յետոյ յետ դարձաւ մինչեւ քարէ չըջապատի այն տեղը, որտեղ նրա վրայից երեւում էր ակոռատան կտուրը: Մօտիկ մի ահագին թէղօշ ծառ ձգում էր իր անտերեւ ստոււն-

րը պատի ու շրջակայ ձիւնի վրայ: Անծանօթը կանգնեց ծառի մօտայլ հովանու տակ:

Թէեւ այդ բոլէին ոչ մի առանձին ուսմանտիկ բան չը կար այդ ձիւնով ու եղեամով ծածկուած ծառի մէջ, բայց մի ինչ որ տարօրինակ, սանտրիմնտալ բան էր զգացուում այն քարերի մէջ, որոնք քանդուած էին պարբոսայի ու դարսուած մի կոպիտ նստարանի ձևով, նոյնը աւելի ևս զգացուում էր եղեամի տակից ծառի կեղեւի վրայ նշմարուող այն՝ «Յաւիտեան քոնը» մակագրութեան մէջ, որ փորագրուած էր մարդկային սրտի մի նկարի գլխին:

Սակայն անծանօթը նայում էր միայն ախոռատան կտուրին ու նրա յետեւում տարածուող լայնարձակ դաշտին: Անցաւ հինգ, տասը բուլէ: Լուսնեակը կամայ դուրս էր լողում Օրանեան լեռների սեւ չղթայի յետեւից ու նայում անծանօթի վրայ մի փոքր շառագունած, կարծես ինքն էր նրան տեսակցութիւն նշանակողը:

Այդպէս լուսաւորուած կերպարանքն ու դէմքը պատկանում էր գեղեցկատեսիլ, բարձրահասակ, մօտ երեսուն տարեկան մի տղամարդու, որը այնպիսի պատերազմիկ տեսք ունէր, որ առանց ուսնոցների էլ կարելի էր ճանաչել, որ ցամաքային զօրագնդի կապիտանն էր լինելու: Սակայն այդ բոլէին դէմքի արտայայտութիւնը հակասում էր նրա քաջարի կանգնուածքին, նրա բոլոր դիմագծերի մէջ արտայայտուում էր ինչ-որ՝ նրա ոյժին անհամապատասխան նեարդային անհամբերութիւն, որ քանի գնում սաստկանում էր: Վերջապէս նրա զրգուովը այնտեղ հասաւ, որ նա սկսեց ռոտով ցիր ու ցան անել պատից թափած քարերը:

—Մո՛ւ—մո՛ւ:

Կապիտանը ջնջուեց: Նա չը վախեցաւ, բայց նրան տարօրինակ թուաց, ինչպէս կարող էր կովը այդպէս առանց ձայն հանելու մօտենալ հէնց պտտին:

—Մո՛ւ—մո՛ւ:

Նա կպաւ պտտին ու արտասանեց կէս-ձայնով:

—Սո՛ւս, Բասսի: Սուս, Մօլլի:

—Մո՛ւ—մո՛ւ, —լսուեց յանկարծ, բայց իսկոյն խլացաւ կանայի արծաթահնչիւն ծիծաղից:

—Տանկֆելլա, —բացականչեց անծանօթը և բռնազօսիկ կերպով սկսեց հետը ծիծաղել:

—Բատ, ինչ էիք կարծում, —արտասանեց միեւնոյն ձայնը և շրջապատի վրայ երեւաց դեռահաս ազնկայ գեղանի գլխիկը, —գուցէ դուք կարծում էիք, որ ես ձեզ ամբողջ գիշեր կը սպա-

տեմս կամ կարծում էիք, որ ես ձեր անունը կը տամ, ամբողջ ձայնովս կը կանչեմ—կապիտան Ալլան Բրիւստեր:

—Շշշ, Տանկֆելլս:

—Ալլան Բրիւստեր, կօնեկտիկուտի զօրարածնի կապիտան, —շարունակեց դեռահաս աղջիկը, կոթնելով պատին,—պատիւ ունեմ ներկայանալու, ձեր խանարհ պաշտահին ու որտակից բարեկամը:

Կարճատև կռուից յետոյ կապիտան Բրիւստերը տիրապետօրէն օրհորդի ձեռներից մէկին, և նա դադարեց ընդդիմադրելու:

—Ամեն մէկին թոյլ չեմ տայ այդ,—ասաց, չրթունքները ուռնակելով, գեղեցիկահին,—թէկուղ ձեր Մօրիտաուսնի պարահանդէսներէ վերած տիկիները իմ վարքը անպատշաճ համարէին:

—Դատարկ բաներ են, իմ ազանեակո—պատասխանեց կապիտանը, որը արդէն հեծել էր պատի վրայ ու գրկել աղջկան,—բայց—աւելայրեց նա, բռնելով նրա կզակից ու այնպէս շուտ տալով նրա գէմը, որ լուսնեակը լիովին լուսաւորէ,—ինչու դուք պատահանի ճրագը հանդիպիք, ինչ է պատահել:

—Մեզ մօտ անապատելի հիւրեր են եկել, կոմս...

—Որ և է անխնայ հեռէնցի*) կը լինի...

Բրիւստերը խանդոտ աչքով նայեց ուղղակի դեռահաս աղջկայ աչքերի մէջ և լուսնեակը նայնպէս նայում էր նրա վրայ քնքոյշ, հանդարտ ու վստահ:

—Ոչ, Ալլան, նա հասարակ գաղթական չէ, այլ ազնուատոհմ օտարազգի աքսորական Ազնուական սերունդից է...

—Ազնուական չէ ու ինչ,—պատասխանեց արհամարհանքով Բրիւստերը,—վահածողովը**) վհեղ է, որ ըստ մարդիկ մեր երկրում իբար հաւատար են ու ազատ:

—Այդ սուտ է, Ալլան,—պատասխանեց Տանկֆելլան, յօնքերը կիտելով.—մինչև անգամ հորթերը չեն ծնում միմեանց նման Բրիւստերից երէկ ծնուած հորթը հօ նման չէ ուղղակի Սուռէյից բերուած իմ սիրելի կտվի սիրուն բլթօյլին: Նրանք իբար նման չեն:

*) Գերմանիայի Հեռէն իշխանութիւնը ամենից շատ զինուոր էր վարձու տալիս անգլիացիներին, և „հեռէնցի“ հաշուական խօսք էր ամերիկացու բերանում:

**) Ֆիլադելֆիայի վահածողովը, ուր Բուսսօյի, Վօլտէրի և ուրիշ ֆրանսիական փիլիսոփաների գրումները աղգեցութեան տակ հրատարակուած էր բոլոր մարդկանց հաստատութիւնն ու ժողովրդական կամքի ազատութիւնն ու գերիշխանութիւնը:

—Տխրողոսները դատարկ հնչին են,—պատասխանեց
Բրիւստերը շեշտակի:

Տիրեց լուռթիւն:

—Ոչ, մնացել է դեռ մի աղնուական մարդ,—ասաց
վերջապէս դեռահաս աղջիկը,—նա իմն է, նա բնութիւնից ա-
րիւտօկրատ է:

Բրիւստերը ոչինչ չը պատասխանեց: Գեղեցկուհու ննն-
դաւոր ժպիտից և կօկետ շարժումաճընքերից հասկացաւ, որ այն
արիւտօկրատը, որի մասին խօսում էր աղջիկը, նրա առջին էր
կանգնած և ամուր գրկում էր նրան: Մի քանի րոպէ անցաւ
այս անխօս գրկախառնութիւնների մէջ:

Այսպիսի նեղ բոպէներին թոյլ կնամարդը միշտ աւելի
շուտ է ուշքի դալիս, քան թէ ուժեղ, իմաստուն տղամարդը, և
այս պատճառով, մինչդեռ կապիտանը ամբողջովին անձնատուր
էր եղել համբոյժների արեւցնող երջանկութեանը, Տանկֆելլան
լսեց ագարակի դռնակի ճռոցը և նկատեց, որ լուսինը արդէն
շատ է բարձրացել երկնքում և շատ պայծառ է լուսաւորում:

—Պատմեցէ ինձ, Ալլան, ամենը, ինչ դուք անում էիք,
ամենը, ամենը,—ասաց նա քնքոյշ, բայց հաստատ կերպով ա-
ղատուելով Բրիւստերի թևերից և ցոյց տալով նրան տեղ իր
կողքին՝ պատի վրայ:

Աղջիկը նայում էր նրան իր սիրունիկ աչքերով, ան-
կեղծ, բոցավառ, մանուկի պէս վստահացող աչքերով, որոնք
կարծես ամեն մէկին ասում էին. «Սիրտս բաց է, թող քո
սիրտն էլ բաց լինի»:

—Գործերը աւելի և աւելի վատ են գնում, Տանկֆելլա,—
պատասխանեց կապիտանը դէմքի նախկին անբաւական արտա-
յայտութեամբ,—մենք կորչում ենք: Վեհաժողովը ոչինչ չի ա-
նում, իսկ Վալինգտօնը անընդունակ է երկիրը դուրս բերելու
այս նեղ վիճակից: Փոխարէն Ֆիլադելֆիա գնալու և Հանկօկի
ու Ալբամարի^{*)} ձեռքի տակ դռնուած ստորաքարը ամբողջ վրայ
սուրհններով յարձակուելու, նա նամակներ է գրում:

—Յիմար ծերունի, բթամիտ ձեւամոլ,—բացականչեց Տանկ-
ֆելլան.—իսկ մէկ նրա կնոջը նայէ՛ք: Միսս Ֆօրդը, միսս Բէլին
ու Մօրիս կօմսուքեան ուրիշ արիւտօկրատուհիք գնացել էին
նորին գերադանդութեան մօտ, զարդարուած իրանց լաւագոյն
զգեստներով, ինչպէս վայելչութիւնը պահանջում է: Գնե՛նքայի
կինը նրանց տանու շորով ու դռնոցով է ընդունելու Վալսկուչ

^{*)} Սրանք զրգուցին Ֆիլադելֆիայի ժողովուրդը միութեան կող-
մակիցների դէմ:

ընդունելութիւն է, ինչ ասեմ Սակայն բոլորն էլ գիտեն, որ տիկինը անապատակի կերպով երեւացել է այստեղ իր փաշտփաշ վիրգիների կառարներէ հեռ, որպէս զի տեղն ու տեղը յանձնաքի մէջ բանի գինեկրային, որը այստեղ պարահանդէսներ է աւելիս, Լաւ բաներ են երեւի կատարուած այդ պարահանդէսներին:

— Այդ բոլորը դատարկ բամբասանք է— պատասխանեց կապիտան Բրիւտտերը— գնեկրայը այդ հասարակական պարահանդէսները տալիս է մարերը հանգստացնելու և տղաներին դրօշման պատճառով համար ինքս այնտեղ սակաւ եւ լինում ինձ համար զգուշիկ է պար գալ այն ժամանակ, երբ հայրենիքը վտանգի մէջ է: Այո, Տանկֆելլա, մենք սաստիկ ողջաբուս ենք մի ընդունակ տաջնորդի կօնեկտիկուտիք այդ լաւ են հասկանում և կթէ նրանք ինձ վրայ են մասնաւորապէս անում, պատճառն միայն այն է, որ գիտեն իմ հայրենասիրութիւնս և թէ որքան զոհարերութիւն եմ արել հայրենիքիս համար: Ներանց յայտնի է, որքան բան եմ եւ կրել:

— Ներեցէք ինձ, Ալլան,— բացականչեց գեղահաս տղջիկը քնքոյլ կարեկցութեամբ նրան նայելով— մոտապէս էլ... գուցէ դուք, սիրելիս, քաղցած էք:

— Ոչ,— պատասխանեց Բրիւտտերը մոայլ սակաւապետութեամբ,— թէ և արդէն ահա մի շաքաթ է, որ միս չեմ գրել բերանս:

— Ձեզ համար բան ման եմ բերել,— շարունակեց Տանկֆելլան, կռնալով և մի զամբիւղ մատուցանելով կապիտանին,— ահա մի զոյգ վառիկ, որ ինքը զօրապետը ոչ մի փողով չէր կարողանայ գնել: Ես սրանց պահում էի իմ հրամանատարիս համար: Զամբիւղի մէջ նոյնպէս մի աման կայ ձեր սիրած անուշեղէնից և մի կտոր ապուխտած բուդ: Դուք միշտ հաւանում էիք այս ապուխտը: Տէր Աստուած, երբ պէտք է լինի, որ հանգիստ սեղան նստենք մեր սեփական տանը: Ե՞րբ պիտի վերջանայ այս սարսափելի պատերազմը: Աւելի լաւ չէր լինի— աւելացրեց նա, նայելով քնքոյլ աղերսանքով կապիտանի վրայ,— վերջ դնել սրան: Գէորգ Թագաւորը այնպէս վատ մարդ չէ, ինչպէս ասում են. ճշմարիտ չէ: Հաւատացած եմ որ քեզ հետ, սիրելիս, նա շուտով կը կարգադրէր բոլոր գործերը, առանց վաշինգտոնի պէս մարդկանց միջամտութեան, որոնք մարդուն սովամահ են անում: Եթէ Թագաւորը ճանաչելիս լինէր ձեզ, Ալլան, ի հարկէ, յօժարութեամբ կը լսէր ձեր խորհուրդը և կ'անէր ամեն բան, ինչ որ հարկաւոր է:

Ասելով այս, նա յանձնում էր կապիտանին զամբիւղի մի-

Ղից բոլոր բերած ուտելիղէնները, իսկ կապիտանը կոխում էր իր գրպանները:

— Ես իմ մտախն չեմ մտածում, հոգիս, — ասում էր նա, — բայց ես որոշ պարտականութիւններով կապուած եմ հայրենակիցներին հետ, Կոնեկտիկուտի հետ և գուցէ նեղ բոլէին հարկադրուած լինեմ ծայրայեղ միջոցների դիմելու ընդհանուրի օգտին: Ես հրամանատարութեանը չեմ ձգտում, բայց...

— Երանի թէ դուք լինէիք զօրքի հրամանատարը, — քայքայանք Տանկֆելլան, — երկու շաբաթից յետոյ հաշտութիւնը գլուխ եկած կը լինէր:

Ամեն շողոքորթութիւն, որքան էլ սա հրէշաւոր լինի, տղամարդը ընդունում է հրճուանքով և հաւատով, եթէ լսում է իրան սիրող կնոջից, որը իր համոզմունքով, բոլոր ուրիշ մարդկանցից լու է հասկանում նրա գաղտնի արժանաւորութիւնները, իսկ խոր այս շողոքորթութիւնը արտասանում են գեռատի, ալ, գողգոթուն շրթունքները, սա նոյնչափ անպայման արդարացի է թւում, որչափ հետնորդների անաշտ դատաստանը: Այս պատճառով կապիտանը ինքնագոհ կերպով ժպտաց, զգուշութեամբ ծոցը դնելով վառիկները:

— Դեհ, Ալլան, այժմ ժամանակ է որ գնաք, հայրս երեւի արդէն նկատել է իմ բացակայութիւնը, — ասաց միաս Բլոսսմը այն կեղծ-մայրական ձայնով, որ գործ են անում մինչեւ անգամ շատ մատաղահաս օրիորդներ իրանց երկրպագուների նկատմամբ, — գնացէք, սիրելիս: Դուք կրկին կը գաք չորեքշաբթի: Ձր համարձակուէք այցելել միաս Ջուդիտին և չրջեցնել ջահիլ ազդիկներին ձեր ձիով: Եւ որ գլխաւորն է, հաղորդեցէք ինձ երբ նորից սոված կը լինէք:

Սիրով ու անհանգստութեամբ լի հայեացքով նայեց նա կապիտանին, որ նրան գրկեց այնքան բոցավառ կերպով, որքան այս թոյլ էին տալիս նրա գրպանները լցնող ձուերը, վառիկները և անուշեղէնի ամանը: Մի քանի բոլէից յետոյ նրա ձիու ոտնաձայնը լսուեց ստոււցի շերտով ծածկուած ճանապարհի վրայ:

Բայց հասաւ նա հարեան լեռան գագաթին թէ չէ, երկու ձիււոր նրա ճանապարհը կտրեցին.

— Կապիտան Բրիւստմըն էք, եթէ լուսնեակը ինձ չէ խաբում, — ասաց նրանցից մէկը, սիրալիբ կերպով ողջունելով.

— Այո, իսկ դուք մայօր Վան-Յանդտն էք, եթէ չեմ սըխալում:

— Բոլորովին ճիշտ է: Շատ ցաւում եմ, կապիտան Բրիւստմեր, որ պէտք է ձեզ ձերբակալեմ:

—Ո՞րք հրամանով:

—Զօրապետի:

—Ինչի համար:

—Անհնազանդ լինելու և իշխանութիւնը չը յարգելու համար:

Սուրբ, որը կապիտանը հանել էր պատեանից ձիաւոր-ներքի անսպառեղի մօտենալուն պէս, գոզաց նրա ձեռքին, բայց մի բաղւում նա կոտրեց այս սուրբ իր թամբի գլխի վրայ և կոտորները շարակց մայօրի ռաների տակ:

—Ես հետևում եմ ձեզ,—արտասանեց նա մօայլ կերպով:

—Կապիտան Բրիւտներ,—ասաց շատ լրջօրէն մայօր վան-Յանգսը,—այդպիսի ցտաման և զայրոյթի վտանգաւոր հետեւանքները չը պէտք է որ ես ձեզ մասնացոյց անեմ, բայց տեսէք, ինչպէս վնասուել է զրանից ձեր պաշարեղէնը: Դեհ, առանջ:

Բրիւտները հայեացքը իջեցրեց և ախոտալով տեսաւ, որ անուշեղէնը, Տանկիելայի այդ անդին ընծան, կամայ ծլլում էր ձիու պարանոցով:

II

Միսս Բլօսօմը սպասեց մինչեւ կապիտանի անհետանալը և յետոյ կամայ անցաւ ծառերի ստուերով մինչեւ ագարակի յետեւի դուռը: Աննկատելի կերպով տուն մտաւ սանդուխտով վազեց իր սենեակը տանիքի տակ, ուր մի փոքր առաջ վառւում էր ճրագը: Նա նորից մօմը վառեց, դրեց կօմօդի վրայ և, մօտենալով հայելուն, սկսեց ուղղել բարձր եղջիւրէ սանրը, որը ցած էր իջել կապիտանի գրկախառնութիւնների ժամանակ, և առհասարակ, իրբն ճշմարիտ կիւն, միջոցներ ձեռք առաւ այն ամեն հետքերը ոչնչացնելու, որոնք կարող էին վկայել նրա երկրպագուի քնքշութիւնների մասին: Այստեղ պէտք է նկատենք, որ սղոմարդը յաճախ վերադառնում է իր սիրուհու տեսակցութիւնից ցրուած, բարկացած, ամօթահար, յաճախ մոռառնում է թափ տալ իր բաճկոնի վրայից կոճակին փաթաթուած շիկահեր մազը: Բայց նայեցէք սիրուն կատուին, որը հէնց նոր խմել է մի ամբողջ սերով լի կաթնաման. նրա մաքուր դէնջիկը և թաւիչէ թաթիկները ոչ ոքի մէջ կասկած անգամ չեն արծարծի, թէ ինչ յանցանք է կատարել:

Դեռահաս աղջիկը գոհ մնաց նրանից, ինչ որ տեսաւ հայելու մէջ, և իրաւունք ունէր. թէեւ հագածը պարզ չթիւց էր կարուած, վզի մօտ հաւաքուած ու իջնում էր կարծ, գորշագոյն

Ֆիլանելէ շրջադէստի վրայ, բայց նրա նազելի գլխին ու բարակ ոտիկը ճարմանդաւոր հաստ կօշիկի մէջ էլ պարզ ցոյց էին տալիս, որ նրա մնացած, ծածկուած հրապոյրներն էլ նոյն-չափ դիւթիչ էին:

Ուղղելով իր հագուստը, Տանկֆելլան դուռը բաց արեց, ալանջ դրեց և սանդուխով կամայորէ իջաւ ներքեւ: Դաշտում մտիթ էր և միայն հիւրատուն տանող դռան տակից երեւում էր լոյսի շող: Նա մի րոպէ կանգ առաւ, վարանելով՝ գնայ արդեօք աւելի առաջ թէ՛ ոչ, բայց յանկարծ զգաց, ինչպէս մէկը իր ձեռքից բռնեց ու տարաւ հարկան սենեակը: Այնտեղ էլ մտիթ էր. լսուեց կայծաքարի չրխոցը և վառած մոմի լոյսով դեռահաս աղջիկը իր առջեւ տեսաւ հօրը, որ մի ալևոր, կնճռոտ, մօտ վացունա-մնայ ծերունի էր:

— Դուք բարեհաճիլ էք զբօսնելու, միսս—ասաց նա, բաց չը թօղնելով աղջկայ ձեռքը:

— Այն:

— Եւ մենակ, — աւելացրեց բարկութեամբ հայրը:

— Ոչ, մենակ չէի, — պատասխանեց դեռահաս աղջիկը մի փախտով, որը սկսուելով նրա շագանակագոյն աչքերից, աստի-ճանաբար անցնում էր չքնաղ շրթուներին ու սպիտակ, փայ-լուն ատամներին:

— Ո՞ւմ հետ ուրեմն, — հարցրեց ծերունին, զգալով որ իր կատաղութիւնը թուլանում էր նրա հմայքների ազդեցութիւն-նից:

— Ես կոնեկտիկուտի գնդի կապիտան Ալլան Բրիւստերի հետ էի, — պատասխանեց Տանկֆելլան, նստելով սեղանի վրայ և լռադաջնելով իր սիրուն ոտիկները:

— Նրան հետ:

— Այն:

— Բայց չէ որ ես արգելել եմ ձեզ, միսս, տեսնուել այդ մարդու հետ:

— Կը տեսնուեմ նրա հետ, երբ և որքան որ ուզենամ, հայրիկ, — ասաց դեռահաս աղջիկը, յամարձակութեամբ ձեռքը կանթելով:

— Տանկֆելլա Բլօսօմ:

— Աքներ Բլօսօմ:

— Տեսնում եմ՝ դու չը գիտես, ինչ վատ անուն է հանել նա, — ասաց ծերունին, փոխելով հայրական բարկացած եղանա-կը ընկերականի, — նրան մեղադրում են որ զինուորներին ա-պստամբութեան է գրգռում և դաւաճանում ազգային դործին:

—Իսկ որ օրիցն է որ դուք, Արներ Բլօսօմը, այդպէս նուիրուել էք տղային դորձին։ Դուք չէիք որ հրամարուեցիք զինուորական դորձակոններին այլապէս պաշար մատակարարելու, մինչև որ կրկնակի զին չը տան։ Դուք չէիք, որ ինձ գովում էիք, որ ես համակարծիք չէի միտս Ֆօրդի քաղաքական հայեացքներին։

—Աս'ու,—ընդմիջեց նրան հայրը, ձեռքով ցոյց տալով հիւրատան դուռը։

—Աս'ու,—կրկնեց զետեհաս աղջիկը չարացած,—չեմ կամենում, որ ինձ սուս կացնեն։ Ամենքը տեսմ են՝ սուս, կամաց։ Ալլանը, դուք, այդ ինձ արդէն ձանձրացրել է։ Մի՛թէ աշխարհիս երեսին մի մարդ չը կայ, որ ինձ վրայ չաղաղակի՛ սուս։

—Անմիտ, յիմար աղջիկ ես, Տանկֆելլա, և այդ պատճառով քեզ պէտք է ամեն քայլափոխին դադել։

Տիրեց լուռ լինել, բայց շուտով միտս Բլօսօմը վայր թռաւ սեղանի վրայից և, բռնելով հօր սեղինգօտի կոճակից, կասկածական հայեացքը շեշտեց նրա վրայ։

—Ինչու դուք ինձ ներս չը թողիք հիւրատուն։ Ի՞նչու բերիք այստեղ,—հարցրեց նա։

Ծերունին շուարած մնաց։

—Նրա համար, որ... դու գիտես, կոմսը... սկսեց նա, բայց Տանկֆելլան ընդմիջեց նրան։

—Վախենում էք, չը լինի թէ կոմսը իմանայ իմ տեսակցութիւնները կապիտանի հետ։ Լաւ, իսկոյն կերթամ և կասեմ նրան։

—Ինչու դու այդ չառաջիւր աւելի առաջ, երբ գնում էիր հիւրատնից։ Սակայն, բոլորը մէկ է։ Ես քեզ կանգնացրի ոչ այդ պատճառով։ Կոմսը հետը մի երիտասարդ է բերել և նրանք իրար հետ խօսում են մի ինչ որ օտար լեզուով, երեւի, իտալերէն։

—Ո՞րտեղից է եկել այդ պատանին,—հարցրեց Տանկֆելլան, երկուդ կրելով, մի գուցէ այդ անսպասելի հիւրը իրան տեսած լինի կապիտանի գրկի մէջ։

—Քաղաքից։

—Ի՞նչ կայ ուրեմն։

—Աւելի լաւ չի լինի, որ մի քիչ զուգուես,—ասաց հայրը,—նա փայլուն ֆրանս է, քո գաւառական երկրպագուների հետը չէ։

—Ո՛չ,—պատասխանեց Տանկֆելլան, լիովին համոզուած, որ իր համեստ ղզեստով էլ հրապուրիչ էր։

Մերունին նայեց նրան և լուռ համաձայնուելով նրա անվիճելի դատաւճռի հետ, բռնեց նրա ձեռքից և տարաւ հիւրատուն:

— Իմ աղջիկս, միսս Տանկֆելլա Բլօսօմ, — ասաց նա, բաց անելով դուռը:

Դեռահաս աղջկայ երեւալուն պէս սենեակում լսուող բարձր ձայները լռեցին և վառարանի մօտ նստած երկու ջենտլմէնները շտապով վեր կացան:

— Ի՞նչ բախտաւոր ենք, որ շնորհ բերիք մեզ մօտ, միսս Տանկֆելլա, — ասաց նրանցից մէկը ականջը ծակող օտարազգի արասաւանդութեամբ, — ես արդէն յոյս կտրել էի ձեզ տեսնելու. իմ բարեկամ բարօն Պոմպօզան նոյնպէս:

Բարօնը ժպտալով խորին ողջոյն տուեց, իսկ Տանկֆելլան խոնարհեց, այն ժամանակուայ սովորութեան համեմատ, աջ ռոտով շրջան գծելով Մի հայեացք բաւական էր, որ բարօնը հրճուանքով լցուէր նրա փոքրիկ ոտիկից, նազելի կազմուածքից ու հրապուրիչ դէմքից. իր հերթին՝ աղջիկնը իսկոյնսեթ նկատեց, որ նա շատ գեղեցիկ է և որ նրա գլխաւոր հրապոյրը վերի աչքերի մէջ է:

— Բարօնը օտարական է, — ասաց Բլօսօմը, ձեռքերը քսելով, — եւրոպական արիստօկրատները սովորաբար ճանապարհորդում են օտար երկիրներում նրանց բնակիչներին բարք ու վարքի հետ ծանօթանալու համար: Պարօնը կը գտնի Զերսէում, — շարունակեց Բլօսօմը, դառնալով Տանկֆելլային, թէ և խոյս տալով նրա արհամարհական հայեացքից, — աշխատաւոր մարդկանց, որոնք միշտ պատրաստ են հիւրասիրել ճանապարհորդին և մատակարարել նրան ամեն բան, ինչ որ անհրաժեշտ է, արժան զնով: Այս նպատակի համար նա միայն պէտք է մօտը ոսկի ունենայ. ոչ թէ տեղական փող:

— Ծանապարհորդը ոչ միայն այդ կը գտնի... ասաց բարօնը շտապով, — բայց և գեղեցկութիւն, նազելիութիւն, տաղանդներ և այլն և այլն...

— Եւ առաքինութիւն, — յուշարարեց կոմսը:

— Այո, այո, և առաքինութիւն այստեղի գեղեցկութիւններ մէջ: Հաւատացէք ինձ, իմ ազնիւ բարեկամ Բլօսօմ, որ ամեն երկրի մէջ գլխաւորը կանայք են:

Գինեքալ Վալինդտօնը այնչափ բարի է, որ մեզ խոստացել է իր հովանաւորութիւնը, ասաց կոմսը:

— Գինեքալը հովանաւորում է ամեն մի յիմարին, ասաց Տանկֆելլան, շառադունելով, — բայց ոչինչ չը գիտեք արդեօք միսս Պրուդենս Բախտուերի մասին: Նրա փեսայուն Կնիպ-

հառաքներ զօրարամնի մէջ է: Հաւատացած եմ, որ նա մի աղ-
նիւ հեռէնցի է: Ինչպէս պատմում է Պրուդենսը, բայց նրա բո-
լոր նամակները բնւում են գեներալի հրամանով, և լեզի Վա-
չինգտօնը ի հարկէ նրանց կարգում է, թէ և ինչով է Պրուդենսը
մեղաւոր, որ նրա բարեկամը ղէնքը ձեռքին ապստամբուել է
վեհաժողովից:

— Այդ պահանջում է հասարակ զգուշութիւնը, — նկատեց
Բլուսօմը, անբաւական աչքով նայելով աղջկայ վրայ, — աղջիկը
թեթեամտութեամբ կարող է մի բան լեզուիցը թռչնել մեր
զօրքի շարժումների մասին, որ անհրաժեշտ է ծածուկ պահել:

— Շատ բնական է, որ աշխատի աղատել իր բարեկամին
գերութիւնից կամ դարանակալութիւնից, ինչպէս որ այդ տեղի
ունեցաւ այն գործակալի հետ, որը, ստանալով պաշար...

— Սուս, — արտասանեց ձերուշին, գրկելով աղջկան, —
լիզուդ սակոր չունի: Սա, իբրեւ կնամարդ, բան չի հասկանում
քաղաքականութիւնից, — շարունակեց նա, դիմելով հիւրերին, —
մանաւանդ որ բազմաթիւ սիրելի անձնաւորութիւններն կո-
րուստը կատաղացրել է արան...

Արտասանեց այս խօսքերը թէ չէ, իսկոյն արդէն ափսոս-
աաց, որ լեզուից սրանց թոյրեց, որովհետեւ երկիւղ էր կրում,
չը լինի թէ արդարաւէր Տանկֆելլան երևան հանի իր յարաբե-
րութիւնները կապիտանի հետ: Բայց, նրա մեծագոյն զարման-
քից, աղջիկը ոչինչ չը պատասխանեց և մինչև անդամ մի փոքր
կարմրեց:

Այստեղ խօսակցութիւնը փոխուեց և Բլուսօմը սկսեց խօսել
կոմսի հետ պատերազմի հետևանքների, զօրապետի դործողու-
թիւնների, վեհաժողովի դրութեան և այլ այս օրինակ բաների
մասին: Սենեակի միւս անկիւնում Տանկֆելլան խօսում էր բա-
րօնի հետ Մօրիստաունի հասարակաց պարահանդէսների մասին,
նրա մասին, թէ ումն էին համարում քաղաքի մէջ առաջին
գնդեցիկուհի, ճշմարիտ է՝ որ լեզի Վաչինգտօնի մաղերը արկղարդ
են, ինքը զօրապետը ընկած է միսս Հայնի յետևից, իսկ նրա
երիտասարդ աղիւտանտ մայօր Վան Յանդտը լրջօրէն է սիրա-
հարուած գնեւերալուհու վրայ՝ թէ իբրեւ իր մեծաւորի կնոջ, նա
միայն սիրալիք է նրա հետ: Այս խաղաղ ժամավաճառութեան
միջոցին յանկարծ լսուեց քամու սաստիկ ոռնաց, և Բլուսօմը մօ-
տենալով դրսեւի դռանը, յայտարարեց որ սաստիկ ձիւն է գալիս:

Կարճ միջոցում ընտելեան մէջ տեղի էր ունեցել զարմա-
նալի փոփոխութիւն: Լուսինը ծածկուել էր ամպերի տակ և
օդը լցուել ձիւնի քուլաներով, որոնց դէս ու դէն էր քշում
սաստիկ, մրրկալից քամին:

Միսս Բլուսմը ու բարօնը գնացին յետևի դռան մօտ նոր օդերևոյթարանական երեւոյթը դիտելու համար։ Նայելով իր առջև փռուած ձիւնապատ դաշտին, դեռահաս աղջկան թւում էր թէ ամբողջ անցեալը անհետացել է այս սպիտակ ծածկոյցի տակ։ Մի ժամ առաջ զետեմի վրայ թողած նրա ոտները հետքերը բոլորովին ոչնչացել էին, գորշագոյն շրջապատը, որի վրայ յենուել էր կապիտանի հետ խօսելիս, այժմ սպիտակ էր, անբիծ, մինչև անգամ սրահի ուրուագիծը ընդունում մի ինչ որ տարօրինակ, ազօտ, տեսիլական կերպարանք։ Եղել է արդեօք ինքը այստեղ, տեսնել է արդեօք կապիտանին թէ՛ այս ամենը միայն երազ էր։ Նա չէր կարող ասել։

Յանկարծ քամու սաստիկ բռնկումը թրխկոցով ծածկեց դուռը, և միսս Բլուսմը յետ դատկեց երկիւղից։ Բարօնը բռնեց նրա մէջքից ու ազատեց, Աստուած գիտէ թէ ինչ երևակայական վտանգից։ Այս անսարանը վերջացաւ դեռահաս աղջկայ նւարդային ծիծաղով, բայց քամին աւելի ու աւելի սաստիկ էր փչում, և բարօնը հարկադրուած էր աւելի ապահովութեան համար աւելի ամուր սեղմել նրան գէպի իրան։

Մենակ էին՝ բնութեան ու պատահականութեան կամքին յանձնուած։ Կիսախաւարի մէջ աղջիկը բարօնի վրայ ձգեց իր կօկէտ հայեացքները և զարմացաւ, տեսնելով, որ նրա աչքերը նայում էին իր վրայ լրջմտութեամբ և քնքշութեամբ։ Նա իրան մի տեսակ տարօրինակ զգաց, քաշուեց, և երբ երիտասարդը կռնալով հպեց նրա շրթունքներին, նա մի րոպէ մարեց, բայց յետոյ, կայծակի արագութեամբ, ապտակ տուեց նրան և անհետացաւ շրջապատող մթութեան մէջ։ Մի քանի բոպէից միտեր Բլուսմը բաց արաւ յետևի դուռը և, իր մեծագոյն զարմանքին, տեսաւ բարօնին մենակ։ Նրանք վերադարձան երկուսով հիւրատուն և այստեղ գտան արդէն Տանկֆելլային, որը վերադարձել էր առջևի դռնով։

Միւս առաւօտ Բլուսմը վաղ բաղնից աղջկայ դուռը և, նկատելով, որ նա հագնուած է, թէև մի փոքր գունատ և մոայլադէմ, ասաց.

— Եթէ դու այսպէս վաղ ես վեր կացել, Տանկֆելլա, աւելի քաղաքավարի կը լինէր, որ բարի ճանապարհ ցանկայիր հիւրերին, մանաւանդ բարօնին, որը, երեւում էր, շատ էր ափսոսում քո բացակայութեան վրայ։

— Այս որ ժամանակից ի վեր է, որ ես պարտաւոր եմ պար դալ ամեն մի յիմարի առջև, որի մօքին կը փչի իջևանել ձեր տանը, — պատասխանեց դեռահաս աղջիկը, բորբոքուելով։

— Ես շատ սիրալիր էր բեզ հետ, նա աշխատատեմ ջննալ-
մէն է:

— Խնչ տանմ, լաւ ջննալմէն է:

— Հօ իրան չը մտապտու քեզ հետ, — հարցրեց անսպասելի
կերպով ձերտնին, ուղղելով աղջկայ վրայ իր գորշադոյն, սասը
աչքերը:

— Ո՛չ, սչ, — պատասխանեց Տանկիկլան, նորից կարմրե-
լով պատի պէս, — բայց ի՛նչ է այդ ձեռքերից, նամակ:

— Այն, հաւանական է՝ կապիտանից, — տապ Ռօստօմը, տա-
լով աղջկան երեք տակ ծալուած ստմակը, — այս նամակը մի
զինուոր բերեց: Մաքումը պահիր, Տանկիկլա, իմ խորհուրդը:
Կապիտանը քո հատը չէ:

Դեռահաս աղջիկը գունատուեց և առաւ նամակը սրհա-
մարհական ժպտով, իսկ երբ հայրը գուրս գնաց սենեակից,
նրա գէմբին կրկին երևաց կարմրութիւն: Պատուելով նամակը,
նա կարգաց հետեւեալը:

— Իմ սրտիս գանձ, ևս ստորաքարչ նախանձի աղկեցու-
թեան տակ գործող բռնակալի կալանաւորն եմ: Անցեալ դիշեր
ինձ ձերբակալեցին խօսքի ու մտքի ազատութեան համար, որին
ես արդէն այնքան զոհ եմ բերել ամենը, ինչ որ կարող է
զոհել մի մարդ, բացի սիրուց ու պատուից: Եթէ իշխանու-
թեան ամբապնդման համար ժողովրդի բոլոր ազատութիւնները
ենթարկուած են մէկ մարդու զինուորական ոյժին ու անձնա-
սիրութեանը, աէրութիւնը կորած է: Ես գտնուում եմ անարգ
բանտարկութեան մէջ, մեղադրուելով իշխանութիւնը չը յարգե-
լու համար, թէ և մէկ տարի առաջ թողի իմ քաղաքն և յարգուած
բարեկամներին հայրենիքիս ծառայելու համար: Հաւատացէք
ինձ, որ ձեզ սիրում եմ, չը նայելով որ գտնուում եմ բռնակալ-
ների ձեռքին և գուցէ զլուխս դնեմ կառավարման տեղում: Այս
նամակը ձեզ հասցնող մարդը հաւատարիմ ու անձնանուէր
մարդ է, այնպէս որ կարող էք նրա ձեռքով առարկել ինչ որ
կամենում էք: Ձեր ձեռքերով ու սիրով նուիրագործուած անու-
շեղէնը խեցին ինձանից բռնակալի վարձկանները, իսկ ապուխ-
տը հաւանական է՝ զօրապետի խոհանոցն է ընկել: Ահա թէ ի՛նչ
է նշանակում բռնակալութիւնն — անձնասիրութիւնը: Մնաք բա-
րով, սրտիս գանձ:

Ալլան»

Միսս Ռօստօմը կարդաց այս ճոռոմաբան, անզրագէտ նա-
մակը մի քանի անգամ և պատառ պատառ արաւ: Յետոյ նրա
մտքով անցաւ, որ այս կապիտանի առաջին նամակն է, որն

ինքը չէ պահպանել, և սկսեց հաւաքել նրա կտորտանքը, բայց մի քանի ժամանակից յետոյ ճմրտեց ու դուրս շարտեց պատուհանից:

Ամբողջ օրուայ ընթացքում նա շատ ցրուած էր և մինչև անգամ սովորականից քմահաճ, միայն, երբ հայրը դնաց Մօրիստաուն, նա մի փոքր հանգստացաւ: Կէսօրից յետոյ ձիւնը դադարեց ու փոխուեց անձրևի: Դեռահաս աղջիկը սքազուեց անտեսութեամբ, որ այդ օր ունէր նրա համար ինչ որ նոր նշանակութիւն: Այս հոգսերի մէջ հասաւ երեկոն, և նա չը լսեց ձիերի տրոփիւնը բակում և ձայների աղմուկը դաշտում: Գուցէ նա դիտմամբ ուշադրութիւն չը դարձրեց այս բանի վրայ, որովհետև Բլուսմի ագարակը շարունակ ապաստան էր ծառայում անցեալ դօրքի և կարաւանի համար: Գններալ Սուլինսոնը ու զոնդայեան Լամիլտօնը յաճախ կանգ էին առնում ագարակում ձիերը ջրելու համար իրանց հետախուզութիւնները ժամանակ:

—Միսս Տակֆելլա,—բացականչեց ագարակում ծառայող երիտասարդ նեղրը, արթնացնելով գեռահաս աղջկան մոռացութիւնից,—զինուորներ են կանգնել մեր ագարակում օրը անցկացնելու: Նրանք ամբողջ տան մէջ կարգադրութիւններ են անում, իսկ սպան հիւրատանը գիրք է կարդում, ձգուելով բաղկաթոռի մէջ և ոտները սեղանի վրայ դնելով:

Դեռահաս աղջկայ այտերը ալ կտրուեցին և նա յօնքերը կիտեց: Նա վեր ցատկեց. սա էլ առաջուայ քմահաճ, թեթեւամիտ աղջիկը չէր, այլ խոցուած աստուածուհի: Զեղքով հրելով նեղրին ճանապարհից նա վեհութեամբ իջաւ սանդուխով ներքև և բացեց հիւրատան դուռը:

Բուխարու առաջ, հանդիստ բաղկաթոռի մէջ ձգուած, նըստած էր մի սպա: Տեսնելով դեռահաս աղջկան, նա շտապով վեր թռաւ սաստիկ շփոթուած:

—Ներեցէք,—ասաց նա խոնարհ գլուխ տալով,—չէի կարծում, որ տանը մէկը կայ, մտնաւանդ տիկինս, ես մայօր Վանն-Յանդու եմ: Ո՞ւմ հետ պատիւ ունեմ խօսելու:

—Տանկֆելլա Բլուսմ, —պատասխանեց դեռահաս աղջիկը, տեսնելով մայօրի գէմքից, որ իր գեղեցկութիւնը նրա վրայ մեծ տպաւորութիւն է արել:

—Տանկֆելլա Բլուսմ, —կրկնեց սպան, կրկին ցոյց տալով յուզմունք,—դուք Աքներ Բլուսմի աղջիկն էք:

—Ի հարկէ, —արտասանեց նա, —հայրս գնացել է Մօրիստաուն և շուտով կը վերադառնայ:

—Նա չի վերադառնայ ոչ այսօր, ոչ էլ վաղը, միսս Տանկֆելլա, —ասաց լրջօրէն սպան. —նա կալանաւորուած է:

—Կարանաւարուած, ինչի համար,—բայտկանչեց Տանկֆելլան, հարաւ, կուռի կանչող հայեացք նետելով:

—Թշնամիներին ու լրտեսներին զործակցելու և թաղցնելու համար:

Դեռահաս աղջիկը բոցավառուեց. նա յիշեց բարձրի նախորդ օրը յափշտակած համբոյցը, և այնպէս ամօթ զգաց, կարծես առջեր կանգնած սպան այն տեսարանին վկայ էր: Սպան նկատեց նրա խռովութիւնը, բայց բացառեց ըստբովին այ կերպով:

—Եթէ այդպէս է,—պատասխանեց Տանկֆելլան ձայնը բարձրացնելով,—ես էլ պէտք ձեռքակալուեմ: Կորս հիւրերը և իմ հիւրերն են, տան մէջ ևս եմ տանտիկինը և յօժարութեամբ ընդունում էք այն պատուաւոր ջենտլմեններին: Ասենք՝ նրանք լրտեսներ են, բայց նրանք չէին վիրաւորել մի անօգնական օրիորդի, ոտները չէին դնել սեղանի վրայ և հիւրատունը անոռատուն չէին դարձնել:

Մայօրի դէմքը արտայայտեց միաժամանակ թէ հաճութիւն և թէ վիշտ, բայց պատասխանելու փոխարէն նա լուս գլուխ տուեց, որով աւելի կատաղեցրեց միսս Բլոսօմին:

—Իսկ ասացէք, խնդրեմ, սփքեր են այդ լրտեսները և ո՞վ է մատնիչը.—հարցրեց նա, համարձակ նայելով սպայի աչքերին,—կարծեմ, մենք պէտք է դիտենանք, երբ և ինչպէս ենք նրանց ընդունել:

—Ձեր հօրը, միսս,—ասաց մայօրը,—վաղուց է որ կատարածում են թշնամիներին համակրելու մէջ, բայց զօրապետը մինչև այսօր ուշադրութիւն չէր դարձնում զօրքի մէջ չը ծառայող քաղաքացիների քաղաքական հայեացքների վրայ և աշխատում էր մեր կողմը դաւել նրանց ազատամիտ արտօնութիւններով: Սակայն, նորերս յայտնուեց որ երկու օտարականներ, թէեւ զօրապետից անցաթուղթեր ստացան, յաճախ այցելում էին ձեր տունը կեղծ, հնարովի անուններով:

—Դուք ասում էք կոմս Ֆերդինանդի ու բարօն Պօմպօզայի մասին,—ընդմիջեց նրան Տանկֆելլան.—ձեզ ինչ գործ, եթէ երկու ազնուատոհմ ջէնտլմեններ պատուում են մի դեռահաս աղջկայ շուրջը, որը գուցէ նշանաւոր ծագումից չէ, բայց ազնիւ է...

—Յարգելի միսս Տանկֆելլա—բացականչեց մայօրը խոնարհ գլուխ տալով և ժպտալով, որից դեռահաս աղջիկը պատրաստ էր ճաքելու,—ապացուցէք այդ իրողութիւնը,—իսկ այս դժուար չէ ձեզ համար, ձեր դեղեցկութեամբ հանդերձ,—և միստեր Բլոսօմին իսկոյն կաղատեն: Զօրապետը ջենտլմեն է,

ինքն էլ ենթարկուում է կանացի ազդեցութեանը և երբէք թե-
թեւամտութեամբ չէ վերաբերուել այս ազդեցութեանը:

— Իսկ մասնիչն ով է, — հարցրեց բարկութեամբ Տանկֆել-
լան — ով համարձակուեց...

— Մասնիչը ինքն էլ ձեռակալուած է. կապիտան Ալլան
Բրիւստերն է, Կօնեկտիկուտի գնդից:

Տանկֆելլան գունատուեց, յետոյ բորբոքուեց և նորից
գունատուեց.

— Այդ սնուտ է, ստորաքնարչ սուտ, — ասաց նա, մօտենա-
լով մայօրին:

Վան-Յանդտը լուռ գլուխ տուեց, Դեռահաս աղջիկը
չտապով վեր վազեց իր սենեակը և մի քանի բոպէից վերադար-
ձաւ ամազօնուհու զգեստը հագին և գլխարկով:

— Կարող եմ հօրս մօտ գնալ, — հարցրեց նա, աչքերը
սպայի վրայ չը բարձրացնելով:

— Դուք ազատ էք թռչնակի պէս, միսս, — պատասխանեց
մայօրը, — ինձ ոչ թէ միայն չէ հրամայուած ձեզ ձերբակալել,
այլ նոյն-իսկ ձեր անունը յիշուած չէ հրամանագրիս մէջ: Թոյլ
տուէք ինձ ճանապարհ ձգել ձեզ մինչեւ ձին:

Տանկֆելլան ոչինչ չը պատասխանեց և դուրս գալով հան-
դիսաւոր մուտքից թռաւ ձիու մէջքը, արհամարհանքով խոյս
տալով մայօրի մնկնած ձեռքից:

— Սպասեցէք մի վայրկեան, միսս Բլուօմ, — ասաց նա,
բռնելով նրա ձիու սանձից:

— Թողէք, — աղաղակեց աղջիկը բարկացած:

— Մի վայրկեան, — կրկնեց մայօրը, բայ չը թողնելով
սանձը ձեռքից:

Չին ծառս եղաւ, քիչ մնաց հեծնողին վայր էր ձգուած Տանկ-
ֆելլան չարութիւնից ալ կտրուեց և ամբողջ ոյժով զարկեց մըտ-
րակով յանդուգն սպայի երեսին: Սա իսկոյն բաց թողեց ձեռ-
քից սանձը: Նրա դէմքը գունատ էր, բայց հանգիստ, չը նայե-
լով այն կարմիր գծին, որը խաղել էր նրա դէմքը քունքից
սկսած մինչեւ կզակը:

— Ես բոլորովին չէի ուզում ձեզ պահել, — ասաց նա ցածր,
բայց կամենում էի ձեզ ինդրել որ խօսելով զենեքալ Վաչինգ-
տօնի հետ դուք ասէք, որ մայօր Վան-Յանդտը չը զիտէր որ
դուք տանն էք, մինչեւ որ դուք երեւացիք հիւրատանը, և այն
ժամանակ նա վարուեց ձեզ հետ, որպէս վայել է սպային և
ջենտլմէնին:

Ոչ մի ուշադրութիւն չը դարձնելով նրա խօսքերի վրայ,
Տանկֆելլան արագ սլացաւ, իսկ մայօրը վերադարձաւ տուն:

Այս տեսարանին ներկայ դանուող մի քանի սղանները չուս եկան իրանց սղայից, որը այսպիսի վիրատորանք էր սառցել, և երբ նա անհետացաւ, սկսեցին բարձր ձայնով իրանց կարծիքը յայտնել:

—Տօրիական *) սառանան կատաղում է որ չէ կարող մայօրին էլ խելքահան անել, ինչպէս որ խելքահան է արել կապիտանին,—նկատեց սերժանտ (աւագ-գլխուօր) Տօրիներ:

—Գնաց բախար փորձելու գններայի մօտ—աւելացրեց գլխուօր Հիկստ:

Գուցէ, այս երկու քննադատները սխալոււմ էին: Գլխաւորատու սղանալով Մօրիստատունի ճանապարհով, Տանկֆելլան մտածում էր շատ բաների մասին: Նախ և առաջ նրա մտքերը կանգ էին առնում Ալլանի վրայ, որը ի հարկէ սպասում էր իր օգնութեանը: Բայց ինչպէս է համարձակուել նա մատնել կամ կասկածել իրան: Յետոյ դառնութեամբ մտածում էր կամի ու բարօնի մասին և փափաղում էր երես առ երես հանդիպել վերջինիս հետ և ուղղակի մեղադրել նրան, որ նա էր իր բոլոր անբախտութիւնների ու ստորութիւնների պատճառը: Վերջապէս նա սկսեց մտածել իր հօր մասին և այս բոլիներին աւտում էր ամենքին: Բայց ինչի մասին էլ մտածէր,—երկիւղ էր կրում իր հօր համար, զայրանում էր բարօնի վրայ, թէ անհամբերութեամբ սպասում էր Ալլանի հետ տեսակցութեան,—մի պատկեր չարունակ կանգնած էր նրա աչքերի առաջ—մայօր Վան-Յանդաի գեղեցիկ, գունատ դէմքը կարմիր սպին դէմքի մի ծայրից մինչեւ միւսը:

III

Միսս Բլոսօմի շառատ ձիուց շատ աւելի արագ սլացող քամին մրրիկի փոխուեց, երբ աղջիկը հասաւ Մօրիստատուն: Նա զօղանջում էր թխկնների տերևազուրկ կատարների մէջ, սուլում էր թէղօջների չոր ճիւղերի մէջ, հառաչում էր պրես-սփտերանակաւ խաղաղ գերեզմանատանը, կարծես ճիգ թափելով մնուկներին արթնացնելու, երբում էր վարագոյնները Հասարակաց ժողովարանի պատուհաններում, որտեղ նախորդ օրը լայն շրջազգեստները հաղին գեղեցկուհի և կարծ ու նեղ վարտիկաւոր կաւալերները հանգիսաւոր կերպով պարում էին:

*) Տօրի կոչում է անգլիական պահպանողական կուսակցութիւնը: Ամերիկական պատերազմի ժամանակ Անգլիայում կառավարում էին տօրիները:

հնադարեան անդլիական պարը «սէր Ռօջեր-դը-Կովերլի» երգի եղանակով, Բայց ֆօրդի ամրոցի շուրջը, որտեղ դտնւում էր զօրասկտի գլխաւոր դիւանատունը և կացարանը, քամին ամենահրէշաւոր կատաղութեանն էր հասել: Մռնչում էր, թնդում, սուլում էր և վայրահաջ ոռնում հնադարեան, քառանկիւնի, լայնանկար, տգեղ ամրոցի ժանիքների, դուրս ցցուած անկիւնների ու ճեղքների մէջ: Ֆօրդեան ամրոցը մի լեռնային, դէպի վիպանի դետը դիւր իջնող լանջի վրայ էր կանգնած, և այս պատճառով բնական էր, որ Մօրիստաունի ֆերմերի պատշգամբների տակ մեղմ շնչող, խաղաղ քամին դառնում էր մի ուժգին հողմ, որից դողդողում էին բոլոր պատուհաններն ու դռները, իսկ ձմեռային քամին իսկոյն փոխւում էր մրրիկի, որ սպառնում էր երկրի երեսից ջնջել հինաւուրց բնակարանը: Նրա սիւնաղարդ մուտքի առջև դանդաղ անց ու դարձ անող պահապան ղինուորը, փորձով գիտէր, որտեղ էր քամուն: Ենթարկուած կողմը, և այստեղին մօտենալիս, խնամքով փաթաթւում էր իր թիկնոցի մէջ, որը մի թոյլ պատան էր սուր, հիւսիսային քամուց:

Տան ներսն էլ տիրում էր հիւրընկալութեան և յարմարութեան միևնոյն բացակայութիւնը: Ամբողջ տուն պաշարող ցուրտ, ճգնաւորական խաւարը հաղիւ խանգարւում էր ընդունարանի բուխարու մեղմ կրակով և սեղանատան օջախում հանգչող ածուխների պսպղումով: Հիւսուած աթոռներով շատ պարզ կահաւորուած ընդունարանում գրեթէ նիրհում էր յօրապետի սեամորթ թիկնապահը, իսկ սեղանատանը բուխարու առջև շնչալով խօսում էին երկու սպաներ, վախենալով խանգարել հարկան հիւրատան տիրող լուսթիւնը, քանի որ այնտեղ տանող դուռը բաց էր: Բուխարու կրակի դողացող լոյսը աղօտ լուսաւորում էր հիւրատան սև, ողորկած կահ կարասիքը, գրքերի հնադարեան պահարանը, մեծ քառանկիւնի սեղանը, անխօս ճախարակը և բուխարու մօտ նստած անշարժ կերպարանքը:

Այս կերպարանքը այն աստիճան ծանօթ է ամբողջ կրթութեան աշխարհին, անթիւ գրչանկար ու վրձնանկար պատկերների շնորհիւ, որ հարկ չը կայ այստեղ նկարագրելու: Մեղմութիւնն և ոյժը, փիլիսոփայական համբերութիւնն ու հաստատամիտ վճռականութիւնը սակաւագէտ կերպով միանալով նրա մէջ, ներկայացնում էին մի տիպար, որը վերջը յաճախ ժպիտ էր յարուցանում մեր ժողովրդի չրթունքներին, որովհետև այս ժողովուրդը առհասարակ աչքի չի ընկնում հոգեկան յատկութիւնների այսպիսի միացմամբ, որի խորին իմաստը լիովին հասկանալի էլ չէ նրան: Եւ իրան, մինչև անգամ իր արտաքին-

նով, ֆիզիկական դժերի, շարժումաճընների ու նոյն-իսկ հաղուստի հաւասարակշռութեամբ այս կերպարանքը ցոյց էր տալիս իր սակաւագիւտ և բացասիկ լինելը՝ նրա ամբողջ էութեան մէջ ակամայ նկատում էր մի պատկանկիր, որը, ճակատադրի ծաղրով, կոխ էր մղում պատկանկիրների դէմ, մարդկանց մի հրամանատար, որը ծափի էր կանգնել պաշտպանելու՝ նոյն այդ մարդկանց ունեցած ինքնազուլի հրամայելու իրաւունքը, բայց որը միևնոյն ժամանակ հրամայում էր իր ընածին իրաւունքով։ Նրա գլխի գաղաթից սկսած մինչև կոշիկ արծաթէ ճարմանդը, այնքան փեհ, այնքան աղբայական բռնկար, որ դարմանալի չէ, եթէ Գէորգ Անգլիականն ու Հանովերականը նրա հետ կուռելու համար լաւագոյն միջոց էին համարում այն արհարմարհա կան ժպիտը, որով գոչում էին նրան ժպ. Վալինդտոնն։

Նա խորատուգլուած էր այնպիսի խոր մտածմունքի մէջ, որ գլուխը չը բարձրացրեց, երբ փողոցում լուռեց ձիու ոտնաձայնը և հնչեց սկզբում պահապանի կոչը, յետոյ հերթապահ սպայի հարցաքննութիւնը, զրօի դռան ճռոցը, կանաչի զգեստի սօսափունը և ձայների շշուռը ընդունարանում։ Վերջապէս, մինչև անգամ երիտասարդ սպայի հիւրատուն մտնելն ու զօրապետի հէնց բազկաթոռին մօտենալը չը սթափեցրեց նրան։

— Ներեցէք, գննրալ, — ասաց սպան անվճռական ձայով, — բայց...

— Ոչինչ, գնդապետ Համիլտոն, — պատասխանեց հանդիստ կերպով Վալինդտոնը։ — դուք ինձ չը խանդարեցիք։

— Մի մատաղահաս տիկին կամենում է ձեր գերազանցութեանը տեսնել, միսս Տանկֆելլա Բլոսօմը, այն Արներ Բլոսօմի աղջիկը, որը մեղադրուած է դաւաճանելու ու թշնամիներին դործակցելու մէջ, և այս բանի համար այժմ ձերբակալուած է։

— Տանկֆելլա Բլոսօմ, — կրկնեց հարցական եղանակով Վալինդտոնը։

— Ձեր գերազանցութիւնը երևի յիշում էք այն դաւաճական գեղեցկուհուն, Մօրիստաունի Կրեսիդին, որը ճանապարհից հանել է Կօնկետիկուտի քաջ կապիտանին...

— Դուք, գնդապետ, որպէս երիտասարդ մարդ, աւելի լաւ պէտք է յիշէք, — պատասխանեց Վալինդտոնը ուրախ ժպիտով, որը կարմրացրեց աղիւտանտին, — բայց իրաւ է, ես յիշում եմ այդ պատմութիւնը։ Հրաւիրեցէք նրան այստեղ ուղեկցի հետ միասին։

— Նա մենակ է, գննրալ։

— Առաւել ևս սիրալիր պէտք է լինենք նրա հետ, — ասաց

Վաչինգտոնը վեր կենալով և ուղղելով շապկի թեւքերը,—սպասել մի տաք նրան, գնդապետ, և թող այստեղ մտնի, ինչպէս եկել է, մենակ:

Ադիւտանտը գլուխ տուեց և սենեակից դուրս գնաց: Մի րոպէից դռան երկու կէսերը բացուեցին միսս Տանկֆելլա Բլոսսմի առջև:

Այնպէս գեղեցիկ էր իր պարզ՝ ամաղօնուհու հագուստով, այնքան ինքնօրինակ էր նրա գեղեցկութիւնը և այնպիսի անկեղծ վճռականութիւն և հաստատակամութիւն էր բուրում նրա ամբողջ էութիւնից, որ նրան դիմաւորող լրջմիտ, մտախոհ գեներալը չը բաւականացաւ սովորական ողջոյնով, այլ մի քանի քայլ արեց նրան դիմաւորելու և, պատկառանքով առնելով նրա սառած ձեռքը, մօտեցրեց բազկաթոռին, որից նոր էր վեր կացել:

—Եթէ նոյն-իսկ չը դիտենայի ձեր անունը, միսս Տանկֆելլա,—ասաց նա հանդիսաւոր քաղաքավարութեամբ,—կարծում եմ, բնութիւնը ինքը հոգ է տարել ներկայացնելու ձեզ ամեն ջննտմէնին լաւագոյն կողմից: Ինչով կարող եմ ծառայել ձեզ:

Աւանդ, դեռահաս աղջկայ շագանակագոյն աչքերի լուսաճահանչ փայլը մարեց զօրապետի հիւրատան կիսախաւարի մէջ և նրա վեհ, պատուելի անձնատրուածեան առջև: Պայծառ շիկնութիւնը, որը նրա այտերն էր ծածկել ներքին յուզմունքից ու քամու հետ մղած արտաքին կռուից, գրեթէ բոլորովին անհետացաւ: Սրտի մէջ եռացող չարութիւնն ու բռնակալ զօրապետին կծու խօսքեր ասելու վճռականութիւնը բոլորովին ոչնչացան նրա ներկայութեամբ, և Տանկֆելլան մեծ դժուարութեամբ զսպում էր արտասուքները, որոնք ականայ երեւացին նրա գեղեցիկ աչիկների մէջ, երբ նա տեսաւ Վաչինգտոնի իր վրայ ուղղուած ուշադիր, հանգիստ հայեացքը:

—Հասկանում եմ ձեր այցելութեան պատճառը, միսս Տանկֆելլա,—շարունակեց նա մի այնպիսի հասարակ, բարի ձայնով, որ խիստ տարբերուում էր այն ժամանակուայ սովորական, աշխարհիկ վարուողութիւնից կանանց հետ,—այդ պատիւ է բերում ձեզ: Աղջկայ հոգսը հօր մասին, որքան էլ հայրը մոլորուելիս լինէր, լիովին յարգելի է:

Դեռահաս աղջկայ աչքերը փայլեցին, մի րոպէ առաջ դողդողացող շրթունքները ծալուեցին հպարտ, արհամարական ժպիտի և նա համարձակութեամբ, բարկութեամբ ասաց, նայելով ուղղակի զօրապետի աչքերին:

—Հօրս մասին չէ, որ ուզում եմ խօսել ձեզ հետ: Նրա

համար չէ որ եկել եմ այստեղ մենակ, գիշերով, այս մարիկինս նա կարող է ինքր պաշտպանուել, եկել եմ իմ ժառանգ խօսելու, այն ստորաքարչ զրոյարտութեան ամբողջ անհեթեթութիւնը ցոյց տալու, որ բարձուած է ինձ վրայ, մի խեղճ ջահել աղջկայ վրայ, և նրա համեստ երկրպագութիւն, կապիտան Բրիւստերի վրայ, նրան ձեռքադրել ևն նրա համար, որ սիրում է ինձ, Տանկֆելլա Բլօսօմին, որը աչքի չի բնկնում քաղաքական ձրգտու մներով և բուսն նախանձախնդրութեամբ գէղի ձեր գործը, կարծես նա պարտական է ձեզանից կամ լեզի Վաշինգտոնից թողաւութիւն հարցնելու սիրահարուելու համար:

Նա մի րոպէ կանգ առաւ շունչ քաշելու համար և դուռ կանաչի բնադդով նկատեց, որ զօրապետի գէմքին տեղի ունեցաւ յանկարծակի փոփոխութիւն, ինչ որ առան խօսաւթիւն երևաց նրա վրայ: Բայց կանաչի յամառութեամբ, որին աւելորդ չէր լինի որ երբեմն հետեւինք և մենք, տղամարդիկս, նա չը լուեց, այլ օրտից դուռն թափեց ամենը, ինչ որ դուրսէ մի ժամից յետոյ ինքը ստիպուած պիտի լինէր յետ առնել կանաչի անյաջողականութեամբ: Համարձակուամ եմ աւելացնել, որ թոյլ սևտի այս յատկութիւնն էլ հարկաւոր է որ երբեմն փոխ առնի ուժեղ սևտը:

— Ասում են, իբր թէ իմ հայրը, — շարունակեց շտապով Տանկֆելլան, — ընդունում էր իր տանը լրտեսներին, որոնց ես — ներողութիւն եմ ինզրում ձեզանից, զենեքալ, և վեհաժողովից, — համարում եմ պատուաւոր, բոլորովին ազնուաբար իմ յետեւից ընկած ջենտլմէններ: Ասում են, այսինքն՝ ամենայն ստորաքարչութեամբ սուտ ևն խօսում, իբր թէ իմ երկրպագուն, կապիտան Ալլան Բրիւստերն է մասնել հօրս: Եկել եմ այստեղ այս տեսակ զրոյարտութեան դէմ բողոքելու, պահանջում եմ ձեզանից, զենեքալ, որ դուք քաղաքականութեանը դո՛ւ չը բերէք ազնիւ աղջկայ անունը: Ամօթ, անխիղճ բան է աւագակներին մի խումբ ուղարկել ազնիւ ազարակատիրոջ տունը լրտեսելու, այնպէս որ խեղճ օրիորդը պէտք է փախչի այնտեղից: Այն, ովքեր են նրանք, եթէ ոչ լրտեսներ:

Իրան հասցրած վիրաւորանքների յիշատակից զայրացած, նա համարձակ, յանդուգն կերպով բարձրացրեց իր կարմրատակած, դուրալի գէմքը և այն աստիճան մօտեցաւ մեծ քաղաքացուն, որ երկուսի գէմքերի մէջ երկու բլթաշափից ոչ աւելի տարածութիւն կար: Նրա մեծագոյն զարմանքին, Վաշինգտոնը կամայ կոայրեց գլուխը և սառնասիրտ կերպով համբուրեց նրա ճակատը:

— Նստեցէք, խնդրեմ, միսս Բլօսօմ, — ասաց նա հանգիստ

ձայնով, և բռնելով ձեռքից, նստեցրեց բաղկաթոռի մէջ,— հանդատացէք և ուշադրութեամբ լսեցէք ինձ։ Սպան, որին յանձնել եմ ձեր հօր ազարակը գրաւել, իմ աղիւտանտն է և ջննտլմէն մէկը։ Եթէ նա այն աստիճան մոռացել է իրան, այն աստիճան ստորադրել է իրան և ինձ իր անձի մէջ...

—Ո՛հ, ո՛չ,—բացականչեց Տանկֆելլան տենդային աճապարանքով,—այդ ջննտլմէնը բոլորովին քաղաքավարի էր ինձ հետ, ընդհակառակը դուցէ ես...

Նրա նրբոր ամբողջովին բորբոքուեց և չէր կարող նախադասութիւնը վերջացնել, այնպէս կենդանի գծերով ներկայացաւ իրան մայօրի դէմքը՝ մտրակից ստացած կարմիր սպիւով։

—Հաւատացած եմ, որ մայօր Վան-Օմնդտը, իբրեւ ջննտլմէն, գիտէր ներել աղջկայ բնական բարկութիւնն ու զայրոյթը հօր ձեռքակալութեան լուրը առնելիս,—ասաց Վալինդտօնը, պարզորոշ արտայայտելով իր հայեացքով որ հասկացել է Տանկֆելլայի անխօս խոստովանանքը,—բայց թոյլ տուէք ինձ պարզել ձեզ մի ուրիշ հանգամանք, որի մասին մինք կատարելապէս հակառակ կարծիքի ենք։

Նա մօտեցաւ դռան և, կանչելով ծառային, մի ինչ-որ բան ասաց կիսաձայն։ Մի քանի բոպէից յետոյ այն երիտասարդ սպան, որը յայտնել էր զօրապետին Տանկֆելլայի դալուստը, ներս մտաւ սենեակը պաշտօնական թղթերի մի կապոցը ձեռքին։ Կիսադուսպ ժպիտով նա նայեց դեռահաս աղջկան, կարծես լսել էր նրա ամբողջ խօսակցութիւնը գններալի հետ և նկատել էր այս տեսարանի մէջ նրա ծիծաղաշարժ կողմը, որը դուցէ խուսափում էր գործող անձանց ուշադրութիւնից։

Սակայն, կանգնելով զօրապետի առջև, գնդապետ Համիլտօնը լրջմտութեամբ սկսեց թղթերը թերթել։ Տանկֆելլան շօրթուհները կծոտում էր անխօս շփոթութեան մէջ։ Մի ինչ-որ անյայտ երկիւղ և մի՛ իր համար անսպասուելի բանի նախազգացում յանկարծ տիրեցին համարձակ օրիորդի սրտին։ Նրա մէջ առաջին անգամ զարթեց այն գիտակցութիւնը, թէ ինքը անօգնական է, մենակ այս երկու պատերազմիկ, արիւստիւտ անձնաւորութիւններին և՛ աննկատելի կերպով հակառակ դռնից սենեակը մտած երկու կանանց մէջ, որոնք հեռուից նայում էին նրան այնպիսի հետաքրքրութեամբ, կարծես նա մի հաղուսդիւտ տեսիլ լինէր։ Այս ամենին աւելացաւ և այն անհանգիստ միտքը, թէ իր ամբողջ կեանքը և իր ամբողջ երջանկութիւնը կախուած էին յաջորդ մի քանի վայրկեաններից։

—Ահա մեղադրական կէտերը,—ասաց Համիլտօնը, տա-

լով Վաչինգտոնին թղթերից մէկը և միաժամանակ բաղձանիչ հայեալքը նետելով ներս մտած տիկիններից մէկի վրայ:

— Կարդացէք, — ասաց զօրապետը սառնութեամբ:

Կատարելապէս հասկանալով, որ իրան յոգը միայն միսս Բլուսոմը չէ, Համիլտոնը կարգաց թուղթը Թոմի լեզուն սեղմուած, զինուորական-դատաստանական էր և նրա մէջ պարզ, համառօտ կերպով տեսած էր, որ թուղթը ստորագրողին անձամբ ծանօթ տղարակաւէր Արնէր Բլուսոմը յաճախ ընդունում էր իր տանը երկու ջենտլմենների, կոսմ Ֆերդինանդին ու մարկիզ պոմպոլային, որոնք կասկածելի անձնուորութիւններ են, իւրեւ ազգային զործի թշնամիներ և յամարային զօրքի մասին հակառակորդին սեղեկութիւններ հաղորդողներս: Թուղթը ստորագրուած էր Ալլան Բրիտտերի, Կոնկաւիկուտի գունդի նախկին կապիտանի ձեռքով: Համիլտոնը ջոյց տուեց Տանկֆելլային այս ստորագրութիւնը, և զետառաւ աղջիկը իսկոյն ճանաչեց իր երկրպագուի ծանօթ ձեռքը:

Նա վեր կացաւ: Աչքերի մէջ այժմ նայակա պարզ նկատուում էին շփոթութիւն ու կսկիծ, ինչպէս մի րոպէ ասած զայրոյթ: Բայց այնուամենայնիւ նա համարձակ տարաւ բոլորներից կողմների հայեալքները, թէևս գուցէ աւելի թշնամանք էր զգում կանանց անխօս ներկայութեան, քան թէ տղամարդկանց ամենաարհամարհական քննադատութեան մէջ:

— Ի հարկէ, — արտասանեց մի ձայն, որը Տանկֆելլան կանացի անսխալական ընազգով վերադրեց տիկիններից աւագին, որը օրինական իշխանութիւն ունէր ներկայ եղող տղամարդկանց մէկի խղճմտանքի վրայ, — միսս Տանկֆելլան կընտրի իր երկրպագուներից, հայրենիքի թշնամիներից մէկին և արդէն նրա մէջ պաշտպանութիւն կորոնի իր նեղ վիճակի մէջ, քանի որ նա, ինչպէս երեւում է, աչքի չէ ընկնում բացառապէս մէկին համակրելովը և ոչ որից չէ խնայում իր բարեհաճ ուշադրութիւնը:

— Գոնէ, լեզի Վաչինգտոն, նա իր ուշադրութիւնը չի պարզելի մի մարդու, որը նրան դաւաճանել է, — ասաց տաքտաք դեռահաս աղջիկը և, նկատելով, որ զօրապետն ու իր կինը զարմանքով իրար նայեցին, շտապով աւելացրեց, — ներքեցէք ինձ, միլեդի, իմ համարձակ կարծիքը:

— Ով որ դաւաճանում է իր հայրենիքին, նա հեշտութեամբ կարող է դաւաճանել և իր սիրոյն, — սառն կերպով նկատեց լեզի Վաչինգտոնը:

— Հէնց այդպէս կարելի է ասել նաև՝ ով որ դաւաճանում է իր թագաւորին, կը դաւաճանի և իր հայրենիքին, —

ՀԱՅ ԳԵՂՈՐԴԱՆԻ
ՓԻՆՆԱՄԱՆՈՒ
ՔՐԴՊՈՐՏ
ՈՒՆԱԳԵՄԻՍ